

به نام خداوند جان و خرد

دانشگاه یزد
دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری
گروه علوم اقتصادی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم اقتصادی

مهاجرت و تأثیر آن بر بازار کار: مطالعه موردی استان یزد

استاد راهنما: دکتر محمد علی فیض پور

استاد مشاور: حمیدرضا نصیری زاده

پژوهش و نگارش: دلارام خسروی

فروردین ۱۳۹۲

University
Faculty of Economic, Management and Accounting
Department of Economics

Thesis Submitted
For the Degree of M.SC

Title:
The Impact of Migration
on Labor Market:
The Case of Yazd Province

Supervisor: Mohammad Ali Feizpour (Ph.D)

Adviser: Hamidreza Nasirizadeh (MA)

By: Delaram Khosravi

April 2013

کلیه حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه متعلق به دانشگاه یزد است و هرگونه استفاده از نتایج علمی و عملی این پایان‌نامه برای تولید دانش فنی، ثبت اختراع، ثبت اثر بدیع هنری، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس و ارائه مقاله در سمینارها و مجلات علمی از این پایان‌نامه منوط به موافقت کتبی دانشگاه یزد است.

تقدیم بہ

دختر شیرخوارم، کہ بہ ہنگامہ نیاز، قلب کو چکش را شکستم؛

ہمسرم، کہ باہمدلی، ثابت قدم ہمراہم بود؛

مادرم، کہ بار دیگر با مہر مادری شرمندہ ام کرد؛

و پدرم، کہ بادستان کرم و پر مہرش راہ را برایم کشود.

شکر و قدردانی

اکنون که به یاری ایزد منان به افتخار کسب درجه کارشناسی ارشد نائل شده‌ام، از پدر و مادر عزیزم ... این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و در تمام عرصه‌های زندگی یار و یآوری بی‌چشم داشت برای من بوده‌اند؛
از همسرم که از آغاز راه همواره مشوق، پشتیبان و همگام من بوده و کمک‌های شایانی در به ثمر رسیدن این رساله نمودند؛
از استاد با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر فیض‌پور که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛
از استاد گرامی، جناب آقای نصیری‌زاده که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند؛
و از اساتید فرزانه که زحمت داوری این رساله را تقبل نمودند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.
باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

Abstract

In this booklet it is tried to study the causes and motivations of migration and displacement in the country in addition to the effect of migration on labor supply especially in Yazd.

According to annual census data during 1996 –2006 in Iranian provinces and also the econometric techniques, this research studies the impact of migration as well as immigration on labor market and it had a positive and significant effect on labor supply. Also the research shows that during this period, migrants considered access to housing, security and industrial conditions in destination and moved regardless unemployment rate and differences in per capita income.

According to the result of this study and positive effect of migration on labor supply, migration can solve the unemployment problem in the country. but we should also consider that from regional view, migration may disrupt the work force in the origin and destination. it may also change the level of security and housing conditions .So in the first case, policies should be adopted to encourage people to migrate, and to stop migrating in the second case, facilities for different age groups and anti-immigration policies are recommended.

Key words: Labor Market, Labor Supply, Labor Demand, Migration, Yazd.

چکیده

در این رساله تلاش شده است تا ضمن شناخت علل و انگیزه های مهاجرت و جابجایی افراد در کشور، تأثیر مهاجرت بر عرضه نیروی کار در کشور و به ویژه استان یزد مورد بررسی قرار گیرد. برای تخمین مدل مورد نظر ضمن بهره گیری از نتایج حاصل از مطالعات پیشین، از آمار رسمی کشور و تکنیک های اقتصادسنجی در قالب نرم افزارهای مختلف¹ استفاده شده و مدل پژوهش با استفاده از داده های مقطع زمانی دوره ده ساله ۸۵-۱۳۷۵ استان های کشور تخمین و آزمون شده است. بنا بر یافته های این پژوهش، طی دوره ۸۵-۱۳۷۵، مهاجرت پذیری تأثیر مثبت و معنی داری بر عرضه نیروی کار داشته است. علاوه بر این طی دوره مورد بررسی، مهاجران با در نظر گرفتن شاخص های مسکن، امنیت و همچنین صنعتی بودن استان مقصد و بدون توجه به اختلاف سطح درآمد سرانه و نرخ بیکاری استان ها تصمیم به مهاجرت یا سکونت گرفته اند. براساس یافته های این پژوهش و تأثیر مثبت مهاجرت بر عرضه نیروی کار، در سطح کشور پدیده مهاجرت می تواند با جابجایی نیروی کار، به رفع معضل بیکاری کمک شایانی کند؛ اما در سطح منطقه، مهاجرت ضمن برهم زدن تعادل نیروی کار در مبدأ و مقصد، ممکن است سطح امنیت و وضعیت مسکن در مقصد را نیز در معرض تغییر و تحول قرار دهد. در حالت اول اتخاذ سیاست هایی جهت تشویق افراد به مهاجرت و در حالت دوم سیاست گذاری و ایجاد امکانات مورد نیاز گروه های سنی مختلف به ویژه جوانان که باعث انصراف آنان از تصمیم به مهاجرت می شود، پیشنهاد می گردد.

واژگان کلیدی: بازار کار، عرضه کار، تقاضای کار، مهاجرت، استان یزد

Key words: Labor Market, Labor Supply, Labor Demand, Migration, Yazd

---

¹ Eviews and SPSS

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۲	۱-۱- مقدمه
۵	۲-۱- بیان مسأله
۹	۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۰	۱-۳-۱- اهمیت بازار کار در اسناد بالادستی
۱۳	۴-۱- اهداف پژوهش
۱۴	۵-۱- فرضیه‌های پژوهش
۱۵	۶-۱- تعریف واژگان
۱۶	۷-۱- ساختار پژوهش
۱۷	۸-۱- خلاصه و جمع‌بندی

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲۰	۱-۲- مقدمه
۲۰	۲-۲- مبانی نظری
۲۰	۱-۲-۲- مهاجرت از دیدگاه اقتصادی
۲۲	۲-۲-۲- مهاجرت از دیدگاه اجتماعی
۲۳	۳-۲-۲- مهاجرت از دیدگاه سیاسی
۲۳	۴-۲-۲- مهاجرت از دیدگاه سیستمی
۲۵	۵-۲-۲- نظریه مهاجرتی راونشتاین
۲۶	۶-۲-۲- نظریه مهاجرتی لاری ساستاد
۲۷	۷-۲-۲- نظریه مهاجرتی لی
۲۸	۸-۲-۲- نظریه مهاجرتی لوئیس
۲۹	۹-۲-۲- نظریه مهاجرتی تودارو
۳۱	۱۰-۲-۲- نظریه کارکردباوری
۳۲	۱۱-۲-۲- نظریه‌های وابستگی و مهاجرت
۳۵	۳-۲- پیشینه تحقیق
۳۵	۱-۳-۲- مهاجرت و بازار کار
۴۱	۲-۳-۲- مهاجرت و رشد صنعتی
۴۳	۳-۳-۲- مهاجرت و مسکن
۴۷	۴-۳-۲- مهاجرت و امنیت
۵۲	۵-۳-۲- مهاجرت و درآمد سرانه
۵۵	۴-۲- جمع‌بندی

فصل سوم: روش شناسی پژوهش و روش انجام تحقیق

۶۲	۱-۳- مقدمه
۶۲	۲-۳- روش پژوهش و گردآوری داده‌ها
۶۲	۱-۲-۳- داده‌های مورد استفاده پژوهش
۶۴	۲-۲-۳- نحوه جمع‌آوری داده‌ها و تعاریف متغیرها

..... ۹۱	۳-۳- معرفی مدل‌های پژوهش
..... ۹۴	۳-۴- ابزارهای تجزیه و تحلیل
..... ۹۵	۳-۵- جمع‌بندی
.....	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
..... ۹۸	۴-۱- مقدمه
..... ۹۸	۴-۲- بررسی اثر مهاجرت بر عرضه نیروی کار
..... ۱۰۳	۴-۳- بررسی اثر متغیرهای محیطی بر مهاجرت
..... ۱۰۴	۴-۳-۱- روش پانل دیتا
..... ۱۰۵	۴-۳-۲- روش رگرسیون ساده (چند متغیره)
..... ۱۰۸	۴-۴- آزمون فرضیه‌ها
..... ۱۰۸	۴-۴-۱- آزمون فرضیه شماره ۱
..... ۱۰۹	۴-۴-۲- آزمون فرضیه شماره ۲
..... ۱۱۰	۴-۴-۳- آزمون فرضیه شماره ۳
..... ۱۱۳	۴-۴-۴- آزمون فرضیه شماره ۴
..... ۱۱۵	۴-۴-۵- آزمون فرضیه شماره ۵
..... ۱۱۶	۴-۴-۶- آزمون فرضیه شماره ۶
..... ۱۱۸	۴-۴-۷- آزمون فرضیه شماره ۷
..... ۱۱۹	۴-۵- جمع‌بندی
.....	فصل پنجم: خلاصه، نتیجه‌گیری و پیشنهادات
..... ۱۲۲	۵-۱- مقدمه
..... ۱۲۲	۵-۲- مروری بر نتایج کلی پژوهش
..... ۱۲۳	۵-۳- ارائه پیشنهادات
..... ۱۲۳	۵-۴- پیشنهاداتی برای تحقیقات آینده
..... ۱۲۵	۵-۵- محدودیت‌های پژوهش
.....	ضمائم
..... ۱۲۸	ضمیمه ۱: شواهدی از مهاجرت در کشور و استان یزد طی دوره ۸۵-۱۳۷۵
..... ۱۳۵	ضمیمه ۲: نتایج روش پانل دیتا
..... ۱۳۷	ضمیمه ۳: نتایج رگرسیون غیرخطی
..... ۱۴۶	پی‌نوشت
..... ۱۴۴	منابع و مأخذ

فهرست جداول

صفحه

عنوان

۳۴.....	جدول ۱-۲: عوامل اصلی مهاجرت در نظریه‌های گوناگون
۵۷.....	جدول ۲-۲: مطالعات خارجی و داخلی
۶۵.....	جدول ۱-۳: تعداد مهاجران داخلی وارد شده به استان‌های کشور طی ۸۵-۱۳۷۵
۶۷.....	جدول ۲-۳: تعداد کل مهاجران وارد شده به استان‌های کشور طی دهه ۸۵-۱۳۷۵
۶۹.....	جدول ۳-۳: کل مهاجران و مهاجران شغلی وارد شده به استان‌های کشور طی دهه ۸۵-۱۳۷۵
۷۱.....	جدول ۴-۳: جمعیت فعال ۱۰ ساله و بیشتر استان‌های کشور به تفکیک وضع فعالیت، سال ۱۳۸۵
۷۳.....	جدول ۵-۳: نرخ بیکاری استان‌های کشور طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵
۷۶.....	جدول ۶-۳: رده‌بندی استان‌های کشور از نظر توسعه یافتگی صنعتی و معدنی
۷۷.....	جدول ۷-۳: نرخ صنعتی بودن استان‌های کشور طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ - برحسب تعداد شاغلان کارگاه‌ها
۷۸.....	جدول ۸-۳: نرخ صنعتی بودن استان‌های کشور طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ - برحسب تعداد کارگاه‌ها
۸۱.....	جدول ۹-۳: سهم اجاره‌بها در متوسط هزینه‌های اقلام غیرخوراکی خانوار شهری طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵
۸۴.....	جدول ۱۰-۳: درآمد سرانه استان‌های کشور طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ - روش تولید ناخالص داخلی
۸۵.....	جدول ۱۱-۳: درآمد سرانه استان‌های کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ - روش نسبت هزینه به بعد خانوار
۸۸.....	جدول ۱۲-۳: نرخ سرقت استان‌های کشور در سال‌های ۸۵-۱۳۷۵
۹۰.....	جدول ۱۳-۳: فاصله مرکز سایر استان‌های کشور به مرکز استان یزد
۹۳.....	جدول ۱۴-۳: محاسبه سهم مهاجران وارد شده به استان یزد در طی دوره ۸۵-۱۳۷۵
۹۹.....	جدول ۱-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود همبستگی عرضه رهنوی کار و مهاجرت
۱۰۰.....	جدول ۲-۴: تخمین روش OLS اثر کل مهاجران بر عرضه رهنوی کار
۱۰۱.....	جدول ۳-۴: تخمین روش OLS اثر مهاجران داخلی بر عرضه رهنوی کار
۱۰۲.....	جدول ۴-۴: تخمین روش OLS اثر مهاجران شغلی بر عرضه رهنوی کار
۱۰۳.....	جدول ۵-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود همبستگی متغیرهای مؤثر بر مهاجرت و مهاجرت
۱۰۴.....	جدول ۶-۴: تخمین رگرسیون چندگانه متغیرهای مؤثر بر تعداد کل مهاجران طی ۸۵-۱۳۷۵
۱۰۵.....	جدول ۷-۴: تخمین رگرسیون چندگانه متغیرهای مؤثر بر مهاجران داخلی طی ۸۵-۱۳۷۵
۱۰۶.....	جدول ۸-۴: تخمین رگرسیون چندگانه متغیرهای مؤثر بر مهاجران شغلی طی ۸۵-۱۳۷۵
۱۰۷.....	جدول ۹-۴: بررسی نتایج تخمین روش OLS اثر مهاجرت بر عرضه رهنوی کار
۱۰۸.....	جدول ۱۰-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین نرخ بیکاری و مهاجران
۱۰۹.....	جدول ۱۱-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین $INDR^1$ و مهاجران
۱۱۰.....	جدول ۱۲-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین $INDR^2$ و مهاجران
۱۱۱.....	جدول ۱۳-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین امریت و مهاجران
۱۱۲.....	جدول ۱۴-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین هزینه مسکن و مهاجران
۱۱۳.....	جدول ۱۵-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین PC^1 و مهاجران
۱۱۴.....	جدول ۱۶-۴: بررسی وجود بی‌عدم وجود رابطه بین PC^2 و مهاجران
۱۱۵.....	جدول ۱۷-۴: بررسی اثر فاصله و تعداد مهاجران وارد شده به استان یزد طی ۸۵-۱۳۷۵
۱۱۶.....	جدول ضمیمه ۱-۱: جایجایی درون استاری جمعیت و مهاجران برون استاری دهه ۸۵-۱۳۷۵
۱۱۷.....	جدول ضمیمه ۲-۱: نرخ خالص مهاجرت نسبت به جمعیت استان‌های کشور طی ۸۵-۱۳۵۵
۱۱۸.....	جدول ضمیمه ۳-۱: رتبه استان یزد در شاخص‌های مختلف مهاجرت در کشور طی دوره ۸۵-۱۳۷۵

.....۱۳۳.....	جدول ضمیمه ۱-۴: تعداد مهاجران وارد شده به استان یزد طی دوره ۸۵-۱۳۷۵
.....۱۳۴.....	جدول ضمیمه ۱-۵: متغی‌های مورد استفاده در مدل - روش رگرسیون ساده
.....۱۳۷.....	جدول ضمیمه ۳-۱: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی نرخ بیکاری بر مهاجرت
.....۱۳۸.....	جدول ضمیمه ۳-۲: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی ^۱ INDR بر مهاجرت
.....۱۳۹.....	جدول ضمیمه ۳-۳: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی ^۲ INDR بر مهاجرت
.....۱۴۰.....	جدول ضمیمه ۳-۴: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی شاخص امریت بر مهاجرت
.....۱۴۱.....	جدول ضمیمه ۳-۵: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی شاخص مسکن بر مهاجرت
.....۱۴۲.....	جدول ضمیمه ۳-۶: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی ^۱ PC بر مهاجرت
.....۱۴۳.....	جدول ضمیمه ۳-۷: نتایج رگرسیون غی‌خطی تأثی ^۲ PC بر مهاجرت

فهرست نمودارها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
.....۶۶.....	نمودار ۳-۱: تعداد مهاجران داخلی وارد شده به استان‌های کشور طی ۸۵-۱۳۷۵
.....۶۷.....	نمودار ۳-۲: تعداد کل مهاجران وارد شده به استان‌های کشور طی دهه ۸۵-۱۳۷۵
.....۷۰.....	نمودار ۳-۳: تعداد مهاجران شغلی وارد شده به استان‌های کشور طی دهه ۸۵-۱۳۷۵
.....۷۲.....	نمودار ۳-۴: جمعیت فعال استان‌های کشور به ازای ده‌هزار نفر جمعیت، سال ۱۳۸۵
.....۷۴.....	نمودار ۳-۵: رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ میانگین هندسی نرخ بیکاری ۸۵-۱۳۷۵
.....۷۹.....	نمودار ۳-۶: رتبه بندی استان‌های کشور از لحاظ صنعتی بودن- (برحسب تعداد شاغلان)
.....۸۰.....	نمودار ۳-۷: رتبه بندی استان‌های کشور از لحاظ صنعتی بودن- (برحسب تعداد کارگاه‌ها)
.....۸۲.....	نمودار ۳-۸: رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ سهم اجاره‌بها در کل هزینه‌های غیرخوراکی
.....۸۵.....	نمودار ۳-۹: رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ درآمد سرانه(روش محصول ناخالص)
.....۸۶.....	نمودار ۳-۱۰: رتبه‌بندی استان‌های کشور از لحاظ درآمد سرانه(روش نسبت هزینه به بعد خانوار)
.....۸۹.....	نمودار ۳-۱۱: رتبه بندی استان‌های کشور از لحاظ نرخ سرقط طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵
.....۹۱.....	نمودار ۳-۱۲: عوامل مؤثر بر عرضه نیروی کار
.....۹۲.....	نمودار ۳-۱۳: عوامل دافعه و جاذبه مؤثر بر مهاجرت در مبدأ و مقصد
.....۱۲۸.....	نمودار ضمیمه ۱-۱: مهاجرت‌های صورت گرفته در سطح کشور طی ۸۵-۷۵ به تفکیک علت(درصد)
.....۱۲۸.....	نمودار ضمیمه ۱-۲: مهاجرت به استان یزد طی ۸۵-۷۵ به تفکیک علت(درصد)
.....۱۲۹.....	نمودار ضمیمه ۱-۳: مهاجران جابجا شده طی ۸۵-۷۵ در کشور برحسب گروه سنی
.....۱۲۹.....	نمودار ضمیمه ۱-۴: مهاجران وارد شده به استان یزد طی ۸۵-۷۵ برحسب گروه سنی
.....۱۳۰.....	نمودار ضمیمه ۱-۵: مهاجران جابجا شده به علت جستجوی کار و کار بهتر کشور طی ۸۵-۱۳۷۵
.....۱۳۰.....	نمودار ضمیمه ۱-۶: مهاجران وارد شده به علت جستجوی کار و کار بهتر به استان یزد طی ۸۵-۱۳۷۵
.....۱۳۱.....	نمودار ضمیمه ۱-۷: مهاجران جابجا شده در کشور به تفکیک محل سکونت ۸۵-۱۳۷۵
.....۱۳۱.....	نمودار ضمیمه ۱-۸: مهاجران وارد شده به استان یزد به تفکیک محل سکونت ۸۵-۱۳۷۵

فصل اول
کلیات پژوهش

اگرچه در افواه عمومی واژه مهاجرت اصولاً واژه‌ای با بار ارزشی منفی قلمداد می‌شود اما مهم‌ترین مزیت مهاجرت از نظر اقتصادی، عرضه نیروی کار^۱ ارزان برای بنگاه‌های تولیدی و خدماتی است. به گونه‌ای که به برکت این نیروی کار ارزان، صاحبان بنگاه‌ها می‌توانند به ارزش‌افزوده کلانی دست یابند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). در این صورت، مهاجرت نه تنها به خودی خود یک پدیده منفی نیست بلکه اگر ساختار اقتصادی جامعه قدرت جذب چنین پدیده‌ای را داشته باشد، از نشانه‌های توسعه آن جامعه نیز تلقی می‌شود (کمالی دهکردی، ۱۳۷۳). اما در روی دیگر سکه، برخی اقتصاددانان مهاجرت را جریانی مفید و لازم برای حل مسأله تقاضای در حال رشد شهرها برای نیروی کار نمی‌دانند، بلکه برعکس معتقدند مهاجرت باید به عنوان عامل اساسی تقویت‌کننده پدیده کارگر اضافی شهری و نیروی تشدیدکننده مسائل جدی بیکاری شهری که خود ناشی از وجود عدم تعادل‌های اقتصادی و ساختی بین مناطق است، مطالعه شود (تودارو، ۱۳۸۳). به عبارت دیگر گرچه نیروی کار به عنوان عامل تولید همواره در توابع تولید اقتصادی نقش مهمی را ایفا می‌کند، اما هر نیروی کاری به عنوان عامل تولید تلقی نمی‌شود. نیروی کار هنگامی می‌تواند در اقتصاد به عنوان عامل تولید تلقی گردد که نه تنها از توانمندی‌ها، دانش و مهارت لازم برخوردار باشد بلکه اقتصاد نیز توانایی جذب آن را به صورت بهره‌ور و عاملی که به صورت واقعی در تولید نقش ایفا می‌کند، داشته باشد. با وجود چنین ویژگی‌هایی، نیروی انسانی نه تنها مانعی برای توسعه محسوب نمی‌گردد، بلکه عامل توسعه نیز قلمداد می‌شود. عدم وجود شرایط مذکور، نیروی انسانی را به عنوان یک معضل اساسی در راه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار می‌دهد (فیض‌پور و مکیان، ۱۳۸۴). بنابراین مهاجرت شبیه تیغ دولبه‌ای است (زنجانی، ۱۳۸۰) که بسته به توانایی بازار نیروی کار در جذب یا عدم جذب این عامل تولیدی، نقش ایجادکننده یا برهم‌زننده تعادل در بازار نیروی کار را ایفا می‌کند. علاوه بر این، مهاجرت به عنوان یکی از چهار عامل اصلی تغییر و تحول جمعیت، به دلیل ماهیت خود می‌تواند آثار سریع و

¹ Labor Supply (LS)

کوتاه مدتی در تعداد و ساختار جمعیت ایجاد کند و تعادل یا عدم تعادل‌هایی را در جمعیت‌های تحت تأثیر خود به وجود آورد، به نحوی که اضافه جمعیت را از نقطه‌ای به خارج از آن هدایت کند و نیروی کار اضافی و بیکار را به سرزمین‌های نیازمند سوق دهد. اما در مقابل ممکن است به عدم تعادل‌های اقتصادی در مبدأ مهاجرت منجر شده، تخلیه سرزمین از نیروی کار توانمند اقتصادی، علمی و فنی را به دنبال داشته باشد (همان مأخذ). بنابراین، نخستین و شاید مسأله‌آمیزترین جنبه الگوی مهاجرت، محروم شدن مناطق کمتر توسعه یافته در برخورداری از نیروی انسانی با کیفیت بالاتر و مجرب‌تر است که باعث تعمیق شکاف توسعه بین مناطق مختلف می‌گردد (ارشاد، ۱۳۸۴). از این رو، همواره باید جنبه‌های مثبت و منفی این پدیده را با هم مورد توجه قرار داد.

مهاجرت (شاید با احتیاط) فرآیندی انتخابی است که با خصوصیات اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و جمعیتی مشخص در افراد تأثیر می‌گذارد؛ اما نفوذ نسبی عوامل اقتصادی و غیراقتصادی نه تنها بین کشورها و مناطق، بلکه حتی در داخل مناطق و جمعیت‌های جغرافیایی مشخص نیز، ممکن است متفاوت باشد؛ لیکن عموماً مکانیسم مهاجرت دارای نیرویی دوجانبه و معلول جذب و دفع عوامل اقتصادی و اجتماعی است (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). به عبارت دیگر، مهاجرت شامل انواع حرکات جمعیتی بین قلمروها است که بازتاب عدم رضایت از مکان زندگی و درک اختلافات فضایی، اعم از اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی می‌باشد (صرافی، ۱۳۸۱). به نحوی که عمدتاً تفاوت در کارکردها، خدمات و زمینه‌های اشتغال و درآمد و همچنین تفاوت‌های منطقه‌ای از جمله مهم‌ترین علل مهاجرت‌ها بیان می‌شوند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵). شاهد این مدعا نتیجه اکثر پژوهش‌های صورت گرفته است که همگی بر این دلالت دارند که بیشتر مردم به دلایل اقتصادی جابجا می‌شوند و دلیل اصلی آنان، چشم‌انداز بهتر در اقتصاد شهر است. بر این اساس، جریان‌های مهاجرتی میان مناطق (به ویژه) به تفاضل‌های درآمد میان آن مناطق بستگی دارد (همان مأخذ). علی‌رغم این تفاسیر، موضوع غیرقابل انکار این است که پدیده بیکاری و مهاجرت بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند. زیرا از یک سو توزیع ناعادلانه امکانات و موقعیت‌های اقتصادی - اجتماعی به ظهور بیکاری و کمبود و نبود شغل برای افراد جویای کار منجر می‌گردد و از سوی دیگر عدم اشتغال و بیکاری به بخش انبوهی از این نیروی آماده به کار (بیکار) فشار وارد کرده، آن‌ها را وادار

می‌کند جهت بهره‌مندی و برخورداری از حداقل امکانات زندگی، سرزمین خود را ترک و برای یافتن شغل مهاجرت کنند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۰). از این رو و با توجه به ادبیات موجود در این حوزه، تأثیر بر بازار کار یکی از مهم‌ترین اثرات مهاجرت به حساب می‌آید. بر این اساس، مطالعه پیش رو به دلیل وجود معضل اجتماعی بیکاری به عنوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های روز جامعه، بررسی تأثیر مهاجرت بر بازار کار را هدف اصلی خویش قرار داده است.

این پژوهش در پنج فصل تدوین شده است. فصل اول به بیان کلیاتی پیرامون تحقیق پرداخته است که علاوه بر مقدمه، بیان مسأله، اهداف، فرضیه‌های پژوهش و تعریف واژگان عملیاتی را شامل می‌شود. در فصل دوم ادبیات تحقیق شامل مبانی نظری و پیشینه آن بیان شده و فصل سوم به روش تحقیق اختصاص یافته است. تجزیه و تحلیل داده‌ها موضوع فصل چهارم است و در پایان و در فصل پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادات ارائه شده است.

۱-۲- بیان مسأله

امروزه بیکاری و چگونگی دستیابی به شغلی مناسب یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های گریبانگیر جامعه و به ویژه جوانان است. از این‌رو بازار کار، به عنوان محل تعامل عرضه و تقاضای نیروی کار و عوامل مؤثر بر آن، مورد توجه مضاعف قرار گرفته است. بازار کار در تعامل با سایر بازارهای چهارگانه اقتصادی است و هرگونه نارسایی در آن بازارها می‌تواند در عملکرد درست این بازار اختلال ایجاد نماید. البته اجرای هرگونه سیاست فعال در بازار کار نیز به طور متقابل بر بازارهای دیگر اثر دارد. لذا نگاه دو سویه به این ارتباط قابل توجه است (سند فراهی توسعه اشتغال و کاهش بیکاری، ۱۳۸۴).

از نظر اقتصاددانان کلاسیک، بازار کار همچون سایر بازارها از برخورد عرضه و تقاضا شکل می‌گیرد. در این بازار، دستمزد از برخورد عرضه و تقاضای نیروی کار به تعادل می‌رسد و بالعکس تغییرات در دستمزد بر تعادل عرضه و تقاضای نیروی کار اثر می‌گذارد. بنابراین به طور آشکار تغییرات تقاضای نیروی کار در هر نقطه از زمان، در نتیجه ساختار اقتصادی یا تغییرات عرضه نیروی کار بر اثر مهاجرت یا آموزش و به طرق متنوع و پیچیده انجام می‌شود (شکویی، ۱۳۸۲) از این رو در ادبیات اقتصادی دلایل بیکاری قابل تفکیک به سه دسته عوامل طرف عرضه، عوامل طرف تقاضا و عوامل ایجادکننده/ برهم‌زننده تعادل عرضه و تقاضا در بازار نیروی کار هستند. با این وجود، گرچه در مدل‌های ساده اقتصاد کلان می‌توان مقدار عرضه و تقاضای نیروی کار را به سادگی تابع سطح قیمت‌ها دانست و براساس آن نقطه تعادل بازار کار را که تعیین‌کننده سطح دستمزد و مقدار عرضه و تقاضای نیروی کار است محاسبه نمود، اما عوامل متعددی می‌تواند این تعادل را بر هم زده و موجبات جابجایی منحنی‌های عرضه و تقاضای نیروی کار به بیرون یا درون و یا گردش حول نقاط مختلف را فراهم سازد. بنابراین وقتی می‌توان تعادل در بازار کار را تنها تابعی از سطح دستمزدها دانست که سایر عوامل ثابت فرض شود. در دنیای واقعی و خصوصاً در اقتصاد ایران عکس این قضیه صادق است. به عبارتی می‌توان سطح دستمزدها را ثابت و کلیه عوامل

دیگری را که می‌تواند بر نرخ و در نتیجه سطح بیکاری مؤثر واقع گردد به عنوان متغیر تصور نمود. بنابراین شناخت واقعی از سایر متغیرها- به غیر از سطح دستمزدها- که می‌تواند نرخ بیکاری را تحت تأثیر قرار دهد حائز کمال اهمیت است (فیض‌پور و مکیان، ۱۳۸۴).

علاوه بر سطح دستمزدها، عوامل متعددی می‌تواند عرضه نیروی کار را متأثر ساخته، بر سطح بیکاری مؤثر واقع شود. در ادبیات اقتصادی، رشد جمعیت، نرخ مشارکت زنان و مهاجرت از عمده دلایل تغییر در عرضه نیروی کار تلقی می‌گردد. پدیده مهاجرت که از جمله عوامل اصلی تغییردهنده عرضه نیروی کار به شمار می‌رود از دیرباز همواره مطرح بوده است. تاریخچه پیدایش مهاجرت چندان روشن نیست. بشر در طول تاریخ همواره در حال حرکت بوده است. انسان اولیه به دلایل مختلف از جمله بهبود بخشیدن به وضعیت زندگی، حس تنوع‌طلبی، اجبار عوامل سیاسی و امنیتی به تغییر محل سکونت خود می‌پرداخته است. اما این جابجایی‌ها با آنچه امروز تحقق می‌یابد کاملاً متفاوت است. از آنجایی که در گذشته رشد جمعیت و در نتیجه جابجایی انسان‌ها در مقیاس بسیار کوچکتری صورت می‌گرفت، تأثیر این جابجایی‌ها بر ساختار اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی مناطق مهاجرفرست و مناطق مهاجرپذیر چندان قابل ملاحظه نبوده و حتی امری کاملاً طبیعی و بعضاً مفید تلقی می‌شد (قاسمی اردهائی، ۱۳۸۷). اما امروزه در نظام اجتماعی، انسان‌ها زمانی اقدام به مهاجرت می‌نمایند که انتظارات آنها از توزیع امکانات موجود مطلوب نبوده و توقع دارند با مهاجرت به مناطق دیگر انتظارشان مرتفع گردد (ایمان، ۱۳۶۸).

مهاجرین در اغلب مواقع برای کسب درآمد بیشتر از جایی به جای دیگر نقل مکان می‌کنند. بررسی‌های متعدد نشان داده که عوامل اقتصادی، علت اصلی مهاجرت‌ها است. انگیزه‌های اقتصادی عموماً در دو زمینه جستجو برای کار و کسب درآمد بیشتر خلاصه می‌شود. به طور کلی در جریان‌های مهاجرتی سه عامل اشتغال، درآمد و رشد سریع جمعیت بیش از همه مؤثر است؛ از این رو جریان‌های مهاجرتی همواره از حوزه‌هایی که امکانات اشتغال و درآمد زیاد نیست و یا دارای رشد زیاد جمعیت می‌باشد به حوزه‌هایی که نیروی انسانی آماده به کار طلب می‌کند، صورت می‌گیرد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۵).